

Lytts Frisia

tydskrift foar fryske striid en literatuer

JIERGONG LXI nûmer 1

maart 2012

ISSN 0166-6029

*De peppel rekke al syn blêden kwyt
En tekent neaken yn de grize loft
In tizeboel fan wrymljende tûken –*

wêrta?

*In do hat dêr syn plakje fûn,
Beweecht net, widzet op 'e wyn,
Eaget oer it feale fjild – wachtet –*

wêrop?

Nijjier 2012 stiet derboppe, komt út it Gelderske Asselt. Is de auteur in dichter? Hy hat in mannich romans yn it Frysk publisearre, net him dichter toand. Wêr moatte wy it sykje, âld, jong, modern, bou of klaai, ál in dichter, net?

Nijjier 2010 en *2011* kamen ek sokke ympresjes, langer as fiif kûpletten fan fjouwer rigels. Dy fan *2010* hjit *Leafdeslietsje* en beskriuwt dat de *ik* in gedicht skriuwe woe, in sankje meitsje, in skilderij opsette, in hús bouwe en 'do' soest it moai fine, it gedicht, it liet, it skilderij en yn it hús soesto wenje wolle. Mei op it lêst:

*Ik soe in hiel jier mei dy libje wolle
trijehûndert fiifensechtich dagen
en trijehûndert fiifensechtich nachten
en do soest my sunich yn 't ear lústerje:
it wie in moai jier!*

Samplers: foar kopij op papier, Piter Dykstra, Wykwei 4 8434 PG WASKEMAR; digitale kopij, abma.g@wanadoo.nl Fêste meiwurkers Bertus Postma en Rommert Tsjearnsma. Opmeitsjen en technyske fersoarging: Piter Dykstra. Einredaksje, dr. G. Abma, abma.g@wanadoo.nl, Plantage Doklaan 13, 1018 CM AMSTERDAM.

Yn *Nijjier 2011* set de dichter net de taal nei syn hannen, mar de taal syn hannen nei har. Hy soe ek ris in bonus hawwe wolle, frede op ierde bringe en in grutte priis yn 'e steatslotterij. Lykwols:

*En de taal en de wrâld
En de bonussen en de lotterij
Sjugge mekoar oan en sizze:
"Dat mantsje sit yn 'e lytse loege,
Sille wy yn it nije jier ..."*

It is suver in griis te ferklappen wa't it is. Hy/sy wie ek warber as boekferkeaper en (mei-)oprjochter fan in Fryske útjouwerij. Promovearre op teolooch/filosoof P. Tillich en waard skriuwer fan de Willibrordusferiening. Dat kin net yn it Noarden, dan moat men it eigen lân út. Lykas safolle it lân út moasten/woene. Se geane en wurde net mear (mei)teld. Of wol. Fierder yn dit nûmer de wurdearre meiwurkers R. Tseardsma, Bertus Postma en Sytze Hiemstra. Miskien mear, yn alle gefal de oantekens fan it treffen fan de *jfm* op 25 febrewaris troch Wolter Jetten.

de einredaksje

Keppelfeest 2011

Sneon, de njoggentjinde novimber, waard yn de Gysbert-stêd de útsetter fierd fan it keppelfeest ta de betinking fan kneppelfreed op 16 novimber 1951.

Bertus J. Postma

It feest wie foar wûnder. Komselden sjocht men yn it tsjintwurdige klimaat fan fuotbaljen, friten en fakânsje safolle folk byinoar, him laavjend oan in stikje histoarje en kultuer. De waar-goaden mei har eigen wetten oars gunden jin einepikewaar. It iepenbier bestjoer wie derby, de magistratuer hold him wat fansiden. De dei wie in boppeslach foar de bewegingsrie en de help út alderhanne fermiddens.

De jûns om in oere of tsien liet in Broere-tsjerkefol folk it noch klinke en daverje, it song trije fersen fan it

folksliet. Trije ûngelikense? No nee, dat net. It song trijeris itselde, it earste. Fan it twadde, 'hoe ek fan oermacht betruksen', en it tredde, 'fan bûgjen frjemd', sil de tekst net bekend west hawwe. De iennichste wanklank waard foar it alderlêst bewarre: ûnder it sjongen wie it in kommen en gean, it toaniel op en ôf.

Wie it folksliet by de pommeranten op it toaniel dan dochs net mear as in twadderangs liet? Boalsert lei oars net yn Hollân en Albert Bonnema wie oars gjin Dzonny Jordaan en it 'wol noris brûzj' en siede' wie oars net sokssawat as 'Geef mij maar Amsterdam'.

Algemiene Gearkomste 25-02-'12

Sneon 25 febrewaris lêstlyn hat de Jongfryske Mienskip syn Algemiene Ledegearkomste hân. It wie de earste Algemiene Ledegearkomste mei it nije bestjoer. Mei-inoar sieten der njoggen minsken yn de gearkomste, wêrfan twa bestjoersleden. Hjirûnder kinne jim in gearfetting lêze. As jo de notulen nochris neilêze wolle, kinne jo dy opfreesje by de skriuwer. Stjoer dêrfoar in e-postberjocht nei: wwjetten@googlemail.com

De *Jongfryske Mienskip* hat yn it ferline wolris ynskreaun west yn it hannelsregister, mar wurke no al in pear desennia sûnder formeel karbrief en ynskriuwing. It notiidske bestjoer hat bewust de kar makke om de JFM wol ynskriuwe te litten en hat dêrom in karbrief opsteld. It karbrief en oare dokuminten krigen de leden/lêzers goed fjirtsjin dagen foar de gearkomste thús. Yn de gearkomste wiene ferskillende fragen en opmerkings, mar nei in lyts petear koe it karbrief fêststeld wurde. No kin it karbrief nei de notaris en dêrnei foar ynskriuwing nei it hannelsregister. Soks is ûnder oaren nedich om by de bank tastimming te krijen foar automatyske ynkasso en om as feriening in postbus oanfreesje te kinnen. Oer it ledejild en de automatyske ynkasso sil it bestjoer de leden en lêzers noch ynformearje.

Yn de gearkomste waard de bestjoersfisy wrâldkundich makke. Dy bestjoersfisy is in fierdere útlis fan it doel fan de feriening *Jongfryske Mienskip* sa't yn it karbrief ûnder kêst 2 omskreaun stiet. De JFM sil tenei dwaande mei de Fryske taal en identiteit, lykberjochting en autonome posysje fan it Fryske folk yn Europa, en him fierders talizze op bettere en bredere kontakten mei de oare Fryske lannen. Om mear nei bûten te kommen, binne in webstek en de sosjale media fan belang. It bestjoer hopet dêr fan 't simmer mei klear te wêzen. As ien fan de lêste punten op de wurklist soene de takomstige aktiviteiten fan de JFM bepraat wurde. Der wie tiid te min om alle mooglike aktiviteiten wiidweidich beprate te kinnen, dat de foarsitter stelde in aparte praatjûn foar.

Ien fan de punten by it omfreesjen wie de pubikaasjegrens fan *Lyts Frisia*. Mei alles der samar yn? Neffens de bestjoersfisy is *Lyts Frisia* in tydskrift dêr't de minsken frij yn publisearje meie. Foar it bestjoer binne der lykwols morele grinzen. De fêste meiwurkers fan *Lyts Frisia* hâlde jimmeroan tafersjoch en as it nedich is, sil der oerlis wêze.

Graach wol ik de *Ried fan de Fryske Beweging* hjirby noch tanksizze foar harren romte oan it Keetwâltsje yn Ljouwert, dat dy foar dizze gearkomste oan ús beskikber steld hie.

Wolter Jetten,
skriuwer/ponghâlder

Snipers (9)

De alvestêdekribel hat west en Fryslân wie grut yn it nijs. Tsjonge jonge, mei boargersin by it skjinmeitsjen fan de banen en al. Dielde wille giet dûbelop. Op 'e parsekonferinsje fan Wibe Wieling foel it frommes op dat de kop der foarhold en mei al dy gasten fan bûten yn it Frysk fragen stelde. It die de foarsitter gjin niget en, sterkernôch, by gjinien fan de oanwêzigen. Dat hat wol oars west.

It giet op en del. It ôfrûne fearnsjier wie mear jûchhei en yn 'e gloaria. Sa ferhellet de e-mail *Taalpost*, dy't gauris toant hoe't de wrâld tsjin Fryslân oansjocht, fan de earste lanlike tv-kommersjel alhiel yn it Frysk. Yn eigen doarp, stêd of streek in Fryske reklame is al in seldsumheid, no sels in lanliken-ien, noch wol de hiele tekst. Yn de kranten hie 'k der net fan heard; it berjocht komt út in autoblêd dat de autowrâld sil der anneks mei wêze.

Net minder stiet it feest fan de FNP yn jûchhei en de gloaria, noata bene fyftich jier bestien. Fan dit plak(je) ôf ek de lokwinsken. In glimmer kaam út, glêd papier en hiel wat foto's. De bûter sil jild jilde. Oan de ein fan de feestrede seit Nynke Beetstra út inselde fleur wei: '[...] As ik sjoch hoe't de Fryske popmuzyk libbet mei bands as de *Hûnekop*, *Die Twa* en de *Doelleazen*, hoe dominant Fryske sporters as Epke Zonderland, Arjan Stroetinga, Sven Kramer, Jorrit Bergsma en Marit Bouwmeester binne, en hoe populêr de Fryske top-1000 en top-100 programma's fan Omrop Fryslân, dan libbet it Frysk en it Fryske gefoel as in hert.'

Allegear moai. Sa'n ynstelling leit jin sa goed wol as it ivich en erflike earmoedzjen en swart-, c.q. smelkikerij. Sa kin men fierder. Men wol en kin de eagen lykwols net tichthâlde foar oare kanten. Yn Wales prate 300.000 minsken floeiend Welsk, fernijt de BBC; dat tal giet mei 3000 (!) jiers efterút. Binne wý dêr net fetber foar, giet it ús foarby? Sytze Hiemstra hâldt geregeldwei yn *Lyts Frisia* taalgebrûk ûnder it fergrutglês. Unbegryplik wat men yn skreaune taal tsjinkomt, sels yn achtenearre blêden yn achtenearre stikken fan achtenearre auteurs. Likegoed by de oerheid dy't yn har uterings miskien net altyd dúdlik hoecht te wêzen, mar op skrift gjin taal brûke mei dy't wenstige taalgebrûkers net as eigen en fertroud kenne en dêr't se gjin tou oan fêstknoopje kinne. Frjemd yn wurden en konstruksjes, sûnder omwegen út it Hollânsk oernommen. It mûnlinge taalgebrûk is fansels net folle better. Foaral by de jonge lju. Hielendal yn de elektroanyske praktyk. Fansels, de grins tusken goed en ferkeard, eigen en fout is floeiend. Mar it slimste is wol dat wy it net oandoare en ferbetterje strjittaal, mar it ferkearde en sichtber Hollânsk beynfloede ta noarm stelle. Mei de bedoeling om sa it Frysk yn stân te hâlden. Te gek foar wurden. Sjoch ek de reaksje fan P. de Groat yn de LC fan 27 jannewaris 2012 op de taalbydragen fan Sytze Hiemstra.

En fierder, net Europa moat federalisearje (sjoch it krantestik fan A. Dölle deroer yn de NRC fan 24 febrewaris 2012), mar de steat Nederlân nammerstear.

g.a.

KAFEE 'ROM SICHT' (20)

Eltse lêste freedtejûn fan 'e moanne giet Fetse Friesema nei kafee 'Rom Sicht' om mei de maten Geart Gelyk, Minne Modern en Watse Wetich de tastân yn 'e wrâld yn it algemien en yn Fryslân yn 't bysûnder troch te nimmen.

Rommert Tjeerdsma

'Hawwe jimme lêstendeis ek nei Earnewâld west?', freget Fetse, as it oansittend laach, nei gâns hinne en wer skowen fan stuollen, teplak sit.

'Earnewâld, wat wie dêr te rêden,' seit Watse, wylst er de romer foarsichtich opnimt, 'ha 'k wat mist miskien?'

'Ik hear it wol,' lêbet Geart, 'do witst wer fan neat. De FNP fyftich jier, dat bedoelt Fetse.'

'Ja, no'tst it seist, wit ik it ek wol wer. Stom, ik wie it eefkes kwyt.' Watse is der suver wat foarwei.

'Ouderdom komt met gebreken,' gnysket Minne, 'dat docht wer bliken. Alde mannen lykas dy moasten net mear los omrinne. Moast ferbean wurde.'

Watse sil opspatte, mar wurdt ûnderbrutsen troch Boate, dy't nije konsumpsjes op 'e tafel set.

'Earlik sein wurdt soks by my

ek minder,' nimt Geart de trie wer op, 'ik kin ûnthâlde fan moarns oant middeis, mar dan moat ik wol betiid ite.'

'Wy hiene it oer Earnewâld,' seit Fetse, 'ik haw dêr west en it wie in moaie dei, of leaver sein in middei en in jûn.'

'Fûn ik ek,' befêstiget Geart. 'Hoe fûnst de taspraak fan dat wyfke út de Flaanders? Frieda nochwat, ik bin de namme eefkes kwyt.'

'Hiel goed,' antwurdet Fetse, 'tige goed. Hja brocht ûnder wurden dêr't it eins om giet: leafde en noed foar eigen folk en lân. It stikje grûn oan de igge fan de see dat ús, sa'tst mar wolst, troch God, it lot of in hegere macht taskikt is. In erfstik dat wy hoedzje en noedzje moatte, dat is ús plicht.'

De manlju binne dêr suver stil fan, sels Minne bringt dêr net in wurd tsjin yn. Geart skrabet de

kiel. 'Moai sein,' ferfettet er en dan, wylst er ûngemurken mei de wiisfinger wat út 'e eachhoeke faget: 'It minske neamde harsels in folksnasjonalist.'

Fetse stoareaget nei it finster, dêr't de safolste bui it wetter tsjin de glêzen kletterje lit.

'Dat dekt moai krekt de lading, sa neam ik mysels tenei ek, folksnasjonalist,' seit er dan.

'Ik fyn it in earenamme, ús folk, it Fryske folk, dêr giet it om.'

De mannen litte dat sizzen in amerij besinke en as der nije konsumpsjes op 'e tafel steane, seit Minne: 'Dat sil in elk dy net yn tank ôfnimme.'

'Hoe sa net,' freget Watse, 'is dêr wat ferkeards oan dan?'

'Net polityk korrekt genôch,' antwurdet Minne. As jo sizze dat jo fan jo eigen folk hâlde, dan doge jo net yn de eagen fan de mainstream-sjoernalisten en opiny-makkers. Dan binne jo in misdiediger of der is in stekje oan jo los.'

'Nukt my neat,' laket Fetse, 'ik haw myn eigen opiny en wa't dat net oanstiet, docht de earen en eagen mar ticht. As wy it as Friezen fan dat folk hawwe moatte, kinne wy fuortdaliks wol ophâlde.'

'Ik miende oars dat wy hjir frij ús miening sizze mochten,' seit Boate, dy't krekt mei in blêd fol lege glêzen foarby komt.

'Allinnich as dy miening mei dy fan de bobo's, sa neam ik sok folk dat himsels och sa belangryk fynt,

oerien komt,' antwurdet Minne, 'as soks net sa is, wurdst mei in skalk each besjoen.'

By Ie hawwe hja lêstendeis gas yn 'e grûn ûntdutsen,' bringt Watse it petear op in oar sjapiter, 'elk wie de bût al oan it ferdielen en dat wylst de bear noch net iens sketten wie. Mar dat eefkes sa sydlings. Wat tinkt jimme, sil Fryslân dêr sels noch in mannich sinten oan oerhâlde, of sil de Rânestêd alles wer opslokke?'

'Dêr hoege wy net al te lang oer te stinnen,' seit Geart, wylst er in sigaar oanstekt, want koartlyn hat Boate de jiskebakken wer op 'e tafel set.

'Nee, dat is in iepen doar, de FNP woe tsien prosint hawwe, mar dat liket fansels nearne nei, hoe doare se it te freegjen,' Fetse wurdt dêr suver read fan om 'e holle.

'Ik tink dat se har by de FNP fersind hawwe,' glimket Watse, 'moatst it omdraaie, dy tsien prosint is foar de maatskippij dy't it út de grûn hallet en de rest is foar Fryslân, dat soe teminsten reedlik wêze.'

'En dan in neiheffing foar alles dat hja hjir yn eader tiid al út de grûn skuord hawwe,' follet Boate oan, 'Fryslân soe yn ien klap boppejan wêze, gjin gesanger mear oer besunigings. Mar fan it iene yn 't oare mannen, it is de heechste tiid!'

'Dan moatte wy de lêste der mar gau yn hawwe,' seit Fetse.

Us eigen taal (9)

De media en de kwaliteit fan it Frysk (1)

Taal- en staveringsflateren yn de krante binne (s)krassende neilen op in skoalboerd

It liket derop dat it de lêste jierren wer wat wichtiger achte wurdt dat der gjin taalflateren yn de kranten steane.

Under de kop *'Elke fout is te veel'* skreau ombudsman Sjoerd de Jong fan *NRC Handelsblad* (25-06-2011) oer taal- en staveringsfleauwens, want de lêzers fan syn krante binne dêr tige gevoelig foar: "Dat bleek vroeger al uit de populariteit van de taalverhandelingen van columnist J.L. Heldring, die regelmatig een schepnet vol taalfouten uit de eigen krant opviste." Boppedat: "Taalfouten tasten de betrouwbaarheid van de krant aan."

De opinoar folgjende NRC-haadredakteuren hawwe de striid oanbûn mei taalflateren. En de hjoeddeiske is gjin útsûndering. Yn syn e-mails oan de redaksje hammeret haadredakteur Peter Vandermeersch 'soms met nauwelijks ingehouden woede, op de noodzaak van correct helder en fatsoenlijk Nederlands in de krant' neffens De Jong. De nije Flaamske, tige taalbewuste haadredakteur lûkt dêrby de line troch fan syn foargongster Birgit Donker, dy't yn har rubryk *'De krant antwoordt'* (*NRC*, 1/2-12-2007, s. 16) al ris skreaun hie: "Slordigheden in taalgebruik zijn storend, horen niet in de krant en zeker niet in het hoofdredactioneel commentaar."

Omdat by dy krante de kontrolearjende (en ûnsichtbere) funksje fan einredakteur net botte populêr wie yn in *liberale* redaksjekultuer, woe de haadredaksje de ferantwurdlikens foar de einredaksje (wer) mear lizze by de dielredaksjes. Tekstskriuwer en sjoernalist Stan Verhaag is in 'fan van zorgvuldigheid' en hat it fjouwer moanne oansjoen. En telt dan noch in skipslading flaters (*'NRC barst van de fouten'*, 28-10-2011, s. 16). It ienichste dat helpt, is neffens him 'een centrale eindredactie bestaande uit eindredacteuren die hun vak verstaan en een scherp oog hebben voor 'lastige' woorden – want dáár begint de kwaliteit'.

'Taalfouten doen afbreuk aan de krant', koppet ombudsfrou Margreet Vermeulen yn *de Volkskrant* (14-01-2012, s. 32). Se dielt ús mei: "De hoofdredactie vindt fouten afbreuk doen aan het kwaliteitsimago van de krant. 'Want wie niet zuiver schrijft, wekt de indruk ook niet zuiver te kunnen denken, of dat nu klopt of niet', onderstreept de hoofdredacteur." Alle kollega's wurde op taalkursus stjoerd en foar it earste katern fan de krante en de sneonsbylagen binne der lju yn dieltiid oansteld ('parttimecorrectoren'). Dy helje al gau 5 flaters de side út de krante. Underwilens is de eksploazje oan flaters fiks weromkronen, 'maar het is nog niet genoeg'. "Dus blijft u ons schrijven", ropt Margreet de lêzers op.

Rimmer Mulder, in pear jier lyn noch haadredakteur fan *de Leeuwarder Courant*, skreau yn syn 'Achter de kolommen' (29-12-2007, s. 7) in stikje ûnder de kop 'Fouten ergeren lezers en redactie'. Him tocht dat men fan profesjonele sjoernalisten korrekst taalgebrûk ferwachtsje mocht. In aparte kategory neamt er de 'zonden tegen het Fries, zowel tegen de spellingsregels als tegen de grammatica': "Hier wreekt zich dat journalisten hun vak in de eerste plaats in het Nederlands uitoefenen en hun belangrijkste scholing en training in het Nederlands krijgen." In korrekste stavering fan it sterk fan it Hollânsk ôfwikende Fryske wurdbyld freget ekstra ynspanning fan har, sa ornearre er en foege der oan ta: "De kwaliteit van het Fries gaat achteruit en dat heeft zijn weerslag in de krant."

Men kin jin by dat lêste fansels ôffreegje oft it breklike taalgebrûk fan in sosjolekt- of in krom-Hollânskprater (autochtoan of allochtoan) ek syn wjerslach kriget yn de krante(n). Dy wjerslach wie my oant no ta net opfallen. Yn alle gefallen hie Mulder goede foarnimmens 'omdat de redactie gewoon voor een foutloze krant moet zorgen'. Dêrfan akte.

Hans Snijder, haadredakteur fan deselde krante en opfolger fan Mulder, liket dat likegoed te sjen as er in pear jier letter ûnder de kop 'Lezers voorkomen taalfouten' syn lêzers witte lit: "[...] u verwacht van een kwaliteitskrant dat ie foutloos of tenminste bijna foutloos is" (*Leeuwarder Courant*, 01-10-2011, s. 3). Snijder wol dêrom in tal krityske taalfolgers ynskeakelje: "Om te beginnen vragen we die om op de vrijdagavond te assisteren voor de zaterdagkrant. Want het moet en het kan beter. Dat gaan we doen met behulp van lezers. Ik hoop dat u het gaat merken."

Freed, 20 oktober 2011, wie de 'ôftraap' ('Hulp lezers-correctoren voor foutloze krant'). Fyftsjin lêzers hiene harren nei in oprop opjûn om de redaksjonele teksten troch te lêzen. Freedtejûns beoardielje se de teksten fan de sneonskrante. De proef duorret oant de ein fan 2011. Der is ek ien (?) lesjouwer *Frysk* by.

En om dat Frysk giet it my fansels. Is dat der no ek better fan wurden yn de sneonskrante? En as dat sa is, wurdt de proef dan ek ferlinge? Wy binne benijd. En hoe komt it op de oare dagen? Komt it dan net sa krekt of moat de krante op it stik fan it Frysk dan ek sa goed as 'foutloos' wêze. En hoe giet dat by it *Friesch Dagblad*? Hat dy genôch betûfte eigen krêften om it Frysk geef yn de krante te krijen? Of komme der ek lju fan bûten oan te pas. Ik soe it jerne ('graach') witte wolle. Mar earst jitte ('noch') efkes eat ('wat') oer it belang fan in *kollektive* taalnoarm.

It belang fan in kollektive taalnoarm en -standert foar de skreaune media

Nei de *yndividualistyske* weach fan de sechstiger en santiger jierren fan de foarige ieu kaam der yn de njoggentiger jierren wer ien op. No net mei in

idealistysk-egalitêre, mar mei in *materialistyske, neoliberale* ynslach. Dat hat djippe spoaren yn it ûnderwiis efterlitten en grif ek yn de taaloplieding fan sjoernalisten en kranteredakteuren. Om oer in 'taaloplieding' yn it Frysk mar net te praten. It skynde allegearre net sa krekt (mear) te kommen.

It earste desennium fan it nije millennium brocht de ûntnochtering, foar in part op in net sa sêftsinnige wize. It *yndividualistysk* tinken wie te fier trochsketten en it bewustwêzen dêrfan naam ta. It *kollektyf* belang, *regulearring* en *dissiplinearring* krige (wer) in gruttere klam. Dat skynt no by 'de media' ek wer troch te kringen.

By it werjaan fan de taal liket de *ekspresje* fan it *yndividu* net langer sintraal te stean en is de *noarm* net mear it sprutsen en skreaune *sosjolekt*. Media binne hjoed-de-dei net allinnich mar *kommunikaasjemiddel*. It *kultuerrelativisme* liket syn langste tiid hân te hawwen. De *betsjutting* en *ynhâld* fan in tekst komt net altiten mear op it foarste plak. De *taalfarm* wurdt wer achtslein.

Dat it *kollektivistysk* tinken sterker wurdt, achtsje ik fan grut belang. Dan wurdt de taal folle mear de ekspresje fan it *folk* en fan de *naasje*. Dat past alhiel yn de tradysje fan de *Jongfriezen*. Foar de Friezen as autochtoane 'minderheid' yn Nederlân en Dútslân bestiet der hjoed-de-dei boppedat ek noch in hiele wichtige juridyske grûnslach.¹

Mei nij Kalmiaansk elan en mei besieling sille de Jongfriezen nei foarren bringe moatte, dat 'de taal' ('it Frysk'), benammen de *skreaune* taal fan *kanonisearre* skriuwers is (d.w.s. 'heart te wêzen'). Dat de literatuer *kultureel erfgoed* is en dat it de kearn is fan ús (*folks*)*nasjonale identiteit*. Der is dus neat mis mei in klassike, 'elitêre' kanon, krekt oarsom. *Taalkenntnis* wurdt wer wichtich, dat wol sizze dat learlingen en folwoeksenen in bettere foaroplieding fanneden hawwe yn de *regels* fan de spraakkeunst (grammatika) en in folle gruttere *wurdskat* opdwaan moatte.²

De eigen persoanlike identiteit fan in 'Fries' kin him net goed ûntjaan as dy net goed stipe wurdt troch beskate kollektive identiteiten en net fersterke wurdt troch de wikselwurking mei de *kultuertaal* en de *kultivearre taal*. Dêr hawwe de Friezen it *Frysk* foar.

Tagelyk wurdt it Frysk yn Nederlân al in pear ieuwen slim benefter-

¹Troch it *Ramtferdrach foar de Beskerming fan Nasjonale Minderheden* binne de Friezen sawol yn Nederlân as Dútslân erkend as nasjonale minderheid (as 'ethnic minority'). Yn kêst 5 fan it lân Sleeswyk-Holstein binne de Friezen en de Denen juridysk erkend as minderheid binnen dy dielsteat. Sjoch dêroer ek it *Oanfalsplan Frysk. Nei in fersterking fan de posysje fan it Frysk yn alle maatskiplike domeinen* fan S.T. Hiemstra (einred.) e.o. (Drachten/Ljouwert, twadde printinge, okt. 2008), op ûnderskate plakken ek oan te klikken op www.ffu-frl.eu.

²Erik Kwakernaak, 'Bewegingen en tegenbewegingen in het taalonderwijs', *Levende Talen Magazine*, jrg. 99, jan. 2012, s. 4-9.

steld. Soks hat steatsnasjonale oarsaken. It Frysk is troch de *steatsnasjonalistyske* uterings dêrfan yn in grutte efterstânsituaasje bedarre, wylst it Hollânsk en it Ingelsk troch deselde steatsmacht iensidich op grutte skaal mei jild en wetten befoardere en – sa nedich mei swiere sanksjes – ôftwongen wurde. Sjoch it ûnderwiis. Mei desastreuze gefolgen foar it Frysk. En dus mei alle gefolgen foar de kwaliteit fan de taal. Dat hat alles te krijen mei taalpolityk en taalmacht.

Pieter de Groot hat it dan ek nét by de rjochte ein as er yn syn kolum *'Riede op it ies'* ('Dwers', 03-02-2012) oer it fôárkommen fan al dy hollânismen yn it Frysk hânwurdboek opmerkt, dat soks it gefolch is 'fan de *natuerlike* ûntjouwing dy't it Frysk benammen de lêste heale ieu trochmakke hat'. Krekt as wie der sprake fan in soarte fan *biologysk determinisme*. It Frysk hat hielendal gjin 'natuerlike' ûntjouwing trochmakke. Friezen binne gjin *natuerfolk*, al hâlde se o sa fan de natoer. Talen meitsje yn ús part fan de wrâld in 'kultuerlike' ûntjouwing troch, foar in (hiel) grut part stjoerd troch kultuerpolityk.

Om-ende-by 1900 prate yn Nederlân mar in lytse minderheid it Standardnederlânsk (it saneamde 'Algemeen Beschaafd'), dus de taal fan de Hollânske stedske elite. Yn de *Geschiedenis van Holland, 1795-2000* (2003) wurdt troch in ûndersiker as Van der Horst in persintaazje fan 3% neamd. Fyftich jier letter wie dat oanpart al 40 à 50% en om 2000 hinne soe dat by autochtoanen al 80% wêze. De yn Twinte berne dominy Anne van der Meijden, emearitus heechlearaar út Utert, hat it foar in grut part meimakke en konstatarret: "Het Nederlands is aan vele honderdduizenden kinderen van mijn generatie op school gewoon opgelegd. Nederlands was de taal van het gezag, geleerd door onderwijzend personeel uit Holland. [...] Wij moesten tijdens de schoolmaanden van halfnegen tot vier uur 's middag een andere taal [as it Twintsk, sth] leren en spreken. Er waren zelfs hier en daar lijfstraffen verbonden aan het uitspreken van Twentse woorden" (s. 569-570).

Ek al is der net goed fêst te stellen wat it krekke gewicht is fan de faktors dy't de ekspânsje fan dat 'Hollânsk' beskiede, se binne fêststeld: "Die factoren zijn op zich bekend. Zeer belangrijk is het [...] onderwijs."³

Men kin dan ek rêstich de útwreiding fan it Hollânsk taskriuwe oan benammen *steatsnasjonale* en *steatsnasjonalistyske* taalpolitike oarsaken. It taalbelied foar û.o. it ûnderwiis wurdt noch altiten yn De Haach makke; en wol ta grutte skea fan it Frysk.

Dat betsjut dat de dêrtroch sterk tanommen taalmacht fan it Hollânsk by eintsjebeslút 'de wurkmaster is fan ynterferinsjes' en dat it bestriden

³Thimo de Nijs en Eelco Beukers (red.), *Geschiedenis van Holland, 1795 tot 2000*, dl. IIIb, s. 568-569.

dêrfan feitlik in taalpolitike kwestje is.”⁴ Jitris, neat gjin ‘natuerlike’ ûntjouwing. ‘Taalûnderdrukking’ is it wiere wurd as wy allinnich al sjogge nei it plak dat it Frysk hjoed-de-dei noch altiten yn it ûnderwiis hat.

En wat te sizzen oer it juridyske domein? Twa koppen yn de *Ljouwerter Krante* (25-02-2012, s. 1 en 13) jouwe de taalkontekst dêrfan foar de Friezen helder en klear oan: ‘*Discriminatie van Friesspreker*’ en ‘*Fries op papier sterk, maar in praktijk zwak*’. Sels as it eigen folk rjochten hat, dan wurde dy net neilibbe en tapast. Rjochtsom of loftsom: Frysktaligen moatte harren ferbrekke. Moatte wy der wiis mei wêze om ûnder sokke omstannichheden ‘Nederlands’ steatsboarger te wêzen? In retoaryske fraach.

Fan de politike behanneling fan it Frysk yn De Haach waard Pieter de Groot neffens syn kollum ‘Ut ‘e skulp’ (‘Dwers’, 04-11-2011, s. 8) knap ‘bûksiik’.⁵ En it seit wat as sa’n sykte fan sokke rotterige ‘parren’ ynienen ek op ‘minsken’ oerslacht. Ik hie der allyksa lêst fan. Neat gjin niget as wy sjogge nei it Hollânsktalige bombardemint dat de Friezen yn en bûten it ûnderwiis troch it Haachske steatsnasjonale beliedsmonopoolje alle dagen oer har hinne krije. En dan is it dus fan grut belang dat it skandalich lyts bytsje Frysk dat der alle dagen noch yn de Fryske blêden stiet, op syn minst fan goede kwaliteit is.

Yn 1829 murk de grutte Fryske taalkundige Joast Hiddes Halbertsma al op dat de lju fan it plattelân mear begjinne te *lêzen* “[...] en laten door dat kanaal enige Hollandsche woorden binnen sluipen, voor welke de Friese vormen onmerkbaar plaats ruimen. Na dit enige keren te hebben opgemerkt, vroeg ik mij zelven, of het niet mogelijk zou zijn deze grijze dochter der Germaansche oudheid nog enige tijd het verder doorglippen te beletten? althans om haar door het een of ander kunstmiddel nog wat zuiverder en langer te doen stand houden, dan zij, aan haar eigen lot overgelaten, doen zou? Ten dien einde kwam mij niets natuurlijker voor dan haar door het zelfde middel vast te houden, hetwelk de *nabuur* bezigt om haar te *verdringen* [skeanprint fan my, sth], namelijk van de spreektaal ene schrijftaal te maken, waarin vervloeiende of reeds vervloeiide woorden opgenomen, en als vluchtelingen bij de uiterste tippen van den man-

⁴Pieter Breuker, Jan Griffioen, Jarich Hoekstra e.o., *Bydragen ta de didaktyk fan it fuortset ûnderwiis*. Grins/Ljouwert: Frysk Ynstitút R.U.G./ Afûk, s. 44.

⁵P. de Groot, ‘Ut ‘e skulp’, *Leeuwarder Courant* (04-11-2011, s. 8): “*Bûksiik* waard ik bygelyks fan dy politike behanneling fan it rapport-Hoekstra yn de Twadde Keamer. De oanbefellingen út it rapport oangeande it oerheveljen fan it foech nei de provinsje waarden sûnder deugdlike ûnderbouwing fersmiten. Keamerleden, dy’t fan stoater noch moater witte, stelden de kwaliteit yn ‘e kiif, nee net fan it Frysk, mar fan it ûnderwiis yn it algemien, dat algeduerigen tekoartsjitte soe neffens de ûnderwiisynspeksje. Dy ynspeksje hat ferlike mei eartiids in ûnevenredich grutte ynfloed op publyk en polityk. [...] Lykas de VVD’er Ton Elias dy’t op grûn fan de klok sûnder bingel pleitet foar ôfskaffing fan it Frysk yn de ûnderbou fan it fuortset ûnderwiis. De PVV eamelet lûdop oer in lytser wurdend draachflak en wol der hielendal fan ôf [...]”

tel nog teruggetrokken werden.”⁶

Dat Fryske kranten, hast twa hûndert jier nei Joast syn wize wurden: ken jimme plicht! Oan it fertutearzjen fan ús taal is noch wol wat te dwaan.⁷

Oan dat fertutearzjen wurdt troch de kranten bydroegen as se artikels opnimme mei tige slopankelich ‘Frysk’, lykas de beide stikken hjirûnder. En dêr haw ik wier net o sa om sykje moatten. It binne gjin ‘ynsidinten’, it is suver in struktureel ferskynsel (sjoch bgl. myn analyse yn *Lyts Frisia* en de *Swingel* fan it knoffelige taalgebrûk fan Jetske Bilker en Joke Corporaal). Der hie in goede, taalfeardige korrektor of redakteur oer gear moatten mei in yngeande kennis fan it Frysk. Of om it yn de wurden fan Karel F. Gildemacher te sizzen: “Skriuwers, sjoernalisten, skoallju, alle minsken dy’t taal brûke, moatte noed stean foar de kwaliteit, de fariaasje en de nuânse yn har taalgebrûk. Wy hawwe mei-inoar de noed fan de taal.”⁸

It muoit my dat Pieter de Groot mei pensjoen is. Hy hie, tinkt my, hiel goed ynterne Fryske-taalkursussen jaan kinnen op de redaksje fan de *Ljouwerter Krante*. En yn sa’n learramt hie in goede kar út syn ‘Dwers’-en as ferplichte lêse- en learstoffe perfoarst net wei west foar de measte fan syn kollega’s, foar literatuerskôgers en foar kollumskriuwers. Dêr hiene de krantelju aardich wat fan opstekke kinnen. It mist him komselden wat it Frysk oanbelanget. Syn stikjes binne fandatoangeande jitte sûnder kromme teannen te lêzen. Noch mar net ophâlde, Pieter.

Slopankelich ‘Frysk’ yn en út de *Ljouwerter Krante* en it *Frysk Deiblêd*
Op 31-12-2011 stie der in ynstjoerd stikje fan in frou Tjepkema yn de *Ljouwerter* ûnder de kop ‘Afrika’ (s. 6). Ik haw it efkes oertypt, it ‘sabeare’-Frysk *skean* setten en tusken heakjes [...] ferbetterings oanbrocht. ‘Moai Frysk’ haw ik ûnderstreke. De measte korreksjes sprekke wol foar harsels en oars jout it wurdboek grif útslútsel.

Afrika

Gjin reinwetter en *stigende* [heger wurdende] prizen foar de boeren binne mei de oarsaak *fan’e* [fan ‘e; spaasje nei *fan*] hongersneed ûnder 10 miljoen minsken. In [Yn] *Djibouti* [Dzjibûty], Ethiopië [Etiopië], Kenia, Somalië en Uganda binne alle *oogst-en* [rispingen/rispings] *mislearren* [mislearre], de *groun* [grûn] is útdroege en dêrtroch is al it fee ferstoarn. De famyljes binne *hun* [har/harren] *bron* [boarne] fan libbensûnderhâld kwyt. It is

⁶‘Voorbericht’. Yn: J.H. Halbertsma, *Het geslacht der Van Harens. Fragmenten*. Deventer: J. de Lange, i-xvi, 1829: VII).

⁷Peter Nieuwenhuijsen, ‘Tegen verloedering taal is wel wat te doen’, *Leeuwarder Courant*, 31-12-2003.

⁸Karel F. Gildermacher, ‘Kwaliteit’, kollum yn de *Leeuwarder Courant*, 31-10-2003.

de slimste *droegte* [droechte] yn 60 jier en 10 miljoen bern en minsken hawwe direkt help nedich. No noch ferhongerje of stjerre troch *siikte* [sykte / syktme] 8 miljoen bern. De *Hoorn* [Hoarn] fan Afrika is wrâld-wiid besjoen de buorman *fan'e* [fan 'e; spaasje] Europeeske *Unie* [Uny]. De *grounoorsaak* [grûnoar-saak] fan *dizze* [dy; dy wiist werom] *ekstremen* [ekstreme] earmoede is dat *lânen* [lannen; foarkar: *lannen*] en *regeringen* [regearingen/regearingen] *alin-ne* [allinne/allinnich] *hun* [har/harren] eigen belangen *promoten* [promoatsje; better: *befoarderje*] wolle en beskermje. Regeringen [regearingen/regearingen] fan rike *lânen* [foarkar: *lannen*] jouwe minder *oandacht* [better: *omtinken*] oan *wrâld earmoede* [oaninoar: *wrâld-earmoede*] om't se *hun* [har/harren] kiezers tefreden hâlde *moatten* [moatte].

Is *d'r* [der] noch wol *hoop* [better: *hope*] *dat'er* [dat der] in ein komt oan earmoede? *Extreme* [ekstreme] earmoede is *libbensbedriegend* [libbensbedriigjend]. Minsken dy't *extreem* [ekstreem] earm binne *ha* [foarkar: *hawwe*] net genôch iten, wetter en it *ontbrekt* [ûntbrekt] *hun* [har/harren] oan goede *hûsfesting* [hûsfesting], goede sûnenssoarch en goed ûnderwiis.

Yn'e [spaasje: *yn 'e*] earne *lânen* [better: *lannen*] hat de *úntwikkelingshulp* [úntwikkelingshulp] dan wol *soarchen* [soarge] foar bettere wegen, skoallen en *sikenhûzen* [sikehuzen]. Mar *d'r* [der] is en bliuwt noch altyd *extreme* [ekstreme] earmoede. We sille *dizze* [dy; dy wiist werom] bern en minsken dy't altyd al sa lije moasten, helpe moatte en mei *hun* [har/harren] tinzen by *hun* [har/harren] wêze.

Oant safier it ynstjoerde stikje yn de *Ljouwerter*. Mei al har goede bedoelings hie de ynstjoerster dochs tsjin harsels yn beskerming nommen wurde moatten. Sok taalûnrant raast oan de protters. De grize giet jin oer de grouwe. Ik doar te flaters net mear te tellen. It boadskip wurdt dêrtroch alhiel net achtslein troch in Fryskkundige lêzer. Dêr hie 'taalúntwikkelingshulp' jûn wurde moatten troch in saakkundige redakteur.

It twadde stikje hjirûnder '*Thuis de koeien melken*' komt út it *Friesch Dagblad* (27-08-2011) en giet oer de earste simmerbaan fan Ultsje Hosper, direkteur fan it Fryske Gea ('*Mijn eerste zomerbaan*', stie boppe it ferhaal en de ynlieding [yntro] wie yn it Hollânsk). Ik haw de yndruk dat Hosper it ferhaal yn 'e earste opslach sels op papier setten hat en dat it doe 'ferbettere' is troch in redakteur mei in Hollânsktalige eftergrûn. Dat is *net alhiel* slagge, sa't jimme hjirûnder lêze kinne. De beide wurden fan de kwalifikaasje 'net alhiel' soe men ek omdraaie kinne. Oan de kundige *Lyts Frisia*-lêzer de kar.

Ultsje Hosper: Thuis de koeien melken

Ik bin in echte boeresoan. Op myn tsiende holp ik ús heit al mei de *kei* [kij]. Wy molken mei de hân. Us heit wie al op *leeftiid* (H[ollânisme]; op jierren) en net sa fan de *meganis-aasje* [megani-saasje; is ferkeard ôfbrutsen]. Wylst oare boeren al *melkmasines* [foarkar: *melkmasinen*], *hiene* [myn foarkarsfoam, dus net *hienen*], tocht ús heit: it sil myn tiid wol duorje, ik begjin der net oan. It *melke* [melken] wiksele ik ôf mei myn twa susters. It wie op 'e tiid begjinne; om healwei *seisen* [seizen] wiene wy al oan 'e gong. Fan de tweintich *kei* [kij] diene *myn* [ús] heit en ik heal om heal.

Maten fan my *wiene* [foarkarsfoarm, dus net *wienen*] yn 'e simmer oan 't wurk by it houtsjefabryk fan Halbertsma *as* [of] it molkfabryk yn Grou. Se *stienen* [foarkar: *stiene*; sjoch boppe by *hiene* en *wiene*] oan de rinnende bân, kearden tsiis. Dat *like* [myn foarkar: *liek*] my ek wol wat. Thús krige ik in aardich bûssintsje, mar ik woe wol wat mear jild *ha* [foarkar: *hawwe*]. En it wie fansels ek *leuk* [(H), aardich, moai] om mei myn maten te wurken. Doe sei ús heit: do kinst dat jild hjir ek wol fertsjinje. Ik moast myn oeren mar opskriuwe en dan soe ik itselde krije as myn freonen. Dat haw ik dus dien. It earste fakânsjewurk wie dêrom thús.

Ik bin [haw] altyd in *bistenman* [bisteman] wêst [west]. Dat buorkjen hie ik ek wol kind

Yn 'e buert wenne ek feekeapman Bouma. Hy hie acht *kei* [kij] en ek hurddravers. Op snein gie er nei it hurddraven. Dat wie net *allinnich* [kreas Frysk; folle/folsleine foarm] yn Wolvegea, mar ek yn Drachten, Grins, Hilversum, Duindigt, en sels *Parijs* [Parys]. Hy hie in *hulp* [help] foar it *melke* [melken] fan 'e *kei* [kij], mar dêr wie Bouma net tefreden oer. Doe't ik *sechstsjin* [moai Frysk mei de *s* yn *-tsjin*] wie, hat *hy* [er; komt nei de persoansfoarm en hat gjin klam] my frege [om] it oer te nimmen. Yn 'e fakânsje haw ik dat dus ek dien.

Wylde *kei* [kij]

Troch myn ûnderfining thús wist ik hoe't ik melke moast. Dat kaam Bouma goed út. Hy hie in pear wylde *kei* [kij] en dêr moatte jo mei omgean kinne. Dy *kei* [kij] sette ik fêst oan in stek. In feekoekje woe wolris helpe.

Ik hie ek wat oersalve yn in potsje fan thús by my. *Dêrmei* [Dêr] gie it *melke* [melken] wat nofliker [mei] en it wie ek better foar it jaar. Ik molk by Bouman per kear [alle kearen/eltse kear] twa

bussen fol. De molkrider kaam lâns mei in *kar* [karre]. En dêrnei joech ik de *kei* [kij] noch in koekje. Bouma wie royaal. Ik krige tsien gûne *per* kear [eltse kear/alle kearen tsien gûne]. Dat wie in moai bedrach. Letter krige ik sels tolve gûne en fyftich *sint* [sinten].

Ik wurke yn de simmer ek *twa wike* [fjirtsjin dagen] by bakker De Haven. Dêr moast ik bôle sutelje. Wy *hiene* [foarkar: *hiene*; sjoch boppe] in fêste rûte yn Grou, ek wol by de boeren lâns.

De *rêst* [rest] fan it jier holp ik de bakker *ek op sneons* [op sneon; sneons ek; ek eltse sneon/alle sneonen]. Dan *hiene* [wer kreas sûnder de lêste *-n*; sjoch boppe] de minsken foar twa dagen bôle nedich, [skrapke weilitte] fansels. De bakker koe dan wol wat help brûke.

Myn freonen *hiene* [no wer kreas sûnder de lêste *-n*] dus har earste baantsje by Halbertsma. Ik wurke thús. Dat wie dochs wat oars. *Allinnich* [kreas Frysk; folle/folsleine foarm] of mei ús heit. Yn sa'n fabryk hast in ploech minsken om dy hinne, mei de gesellichheid dy't derby komt. It fêste personiel helle ek wol *fyten* [fiten] út mei de fakânsjewurkers. Op dy sosjale *sfeer* [sfear] wie ik wol jaloersk. *Gelokkig* [Gelokkich] *wurke* ik by de bakker wol *tegearre* [gear; fan: *gearwurkje*; better: arbeide ik op] mei in kollega. Hy wie in siler. Wy *gongen* dan altyd by it skûtsjesilen *sjen* [Wy gongen dan altyd nei it skûtsjesilen/Wy seagen dan altyd by it skûtsjesilen] en dêr *fertelle* [fertelde] *hy* [er] dan ferhalen oer. Letter die ik it wurk lykwols wer *allinnich* [moai Frysk! folle/folsleine foarm]. Mei de bakfyts mei bôle troch it doarp.

Fakânsje

Wy gongen *nea* [moai Frysk!] op fakânsje, mar *makke* [makken] wol útstapkes. Of nei de film. Wy *hiene* [wer kreas sûnder de einichste *-n*] altyd wol genôch *busjild* [bûsjild]. Fan myn tsiende oant myn sechstsjinde [kreas Frysk; folsleine foarm mei *s*] *bin* [haw] ik yn de simmer ek mei in groepke in wike nei boer Betlehem yn Vledder wêst [west; it is: *haw west*]. Dat wie organisearre troch *dominee* [dominy] Keuning. Op myn *santjinde* [*santsjinde* as men ek *sechstsjinde* skriuwt, dus konsekwint mei in *s*] gong ik mei in maat *mei de* [op de/ op 'e] brommer nei Dútslân. In jier letter *kampearre* [moai Frysk!] ik mei freonen op Skylge op camping Appelhof en gongen wy op stap. Dêrnei *gong* ik mei myn *fre-ondin* [freon-din; ferkeard ôfbrutsen], noch altyd myn frou, mei in tinte, en letter mei de caravan, *kampearje*

[gong ik *te* kampearjen] yn it bûtenlân.

Bisten

Ik *bin* [haw] altyd in *bistenman* [bisteman] wêst [west]. My kariêre is oars rûn, mar dat buorkjen hie ik ek wol kind, *tink ik* [leaver: tinkt *my*]. Ik bin net sa technysk, mar it wurk op 'e trekker soe ik dan wol útbesteegje. Ik soe my folslein op it *melke* [melken], *fokke* [fokken] en *fuorje* [fuorjen] *rjochten* [rjochtsje; it is in -je-tiidwurd!]. Alles wat mei de bisten sels te krijen hat, einliks. Thús haw ik ek in soad Nederlânske *landgeiten* [lângeiten; Holl.: 'landgeiten'] en Fryske melkskiep. It binne seldsume rassen. De omgong mei dy bisten fyn ik prachtich.

As *myn* holle [as *my de* holle] oerrint fan saken fan it Fryske Gea, dan wurd ik troch de spanning earder *wakker* [wekker] as oars. Mar nei in healoerke by it fee, bin ik dy spanning wer kwyt. Dy bisten hawwe my miskien wol behoede foar *oerspannenheid* [oerspanning; my der miskien wol foar behoede dat ik my oer de kop skrept haw]. Bisten binne earlik en soargje foar in soad ûntspanning en fertier.

Konklúzje

De 'profesjonaliteit', dy't men, neffens guon haadredakteuren, fan in kranteman ferwachtsje mei – sjoch it begjin fan myn artikel – liket noch fier fuort te wêzen as it om it Frysk giet. Dat moat perfoarst oars en better. No binne sokke opnommen stikken absolút net te fertarren. Men kriget der in maachswolm fan. Mar de lêzer soe der grif ek wol oerspand of bûksiik fan wurde kinne.

Dêr is in goede remeedzje foar: better stúdzje meitsje fan de regels en it taaleigen fan it Frysk en dy dan ek goed tapasse yn de krante.

Sytze T. Hiemstra

Wy kinne net trochgean sûnder jo kopij. Dat kinne bydragen wêze op it mêd fan Fryske striid, Fryske literatuer, Fryske skiednis, Frysk ûnderwiis, fersen en ferhalen.	Foar it junynûmer moatte dy ynstjoerd wurde foar 1 maaie nei: Redaksje 'Lyts Frisia', Plantage Doklaan 13 1018 CM AMSTERDAM. E-post: abma.g@wanadoo.nl .
---	---